

Missiekapel van Heythuysen; uniek voorbeeld van neo-classicistische bouwkunst

H.J. VAN DER BORGH

maken duidelijk dat hier speciale kundigheden werden vereist, die in het bedrijf nooit eerder nodig waren. In nauw overleg met Monumentenzorg en het Roermondse architectenbureau *Zollner bv* werden proeven genomen die ertoe leidden dat het rococo-stucwerk in het gewelfde plafond om de 20 cm werd vastgezet met behulp van fiberstaafjes. De refter met zijn plafond in rococo-ornamenten, dat de aanblik geeft alsof er indertijd met de slagroomsput is gewerkt, zo druk is het versierd, gaf bij de restauratie heel speciale moeilijkheden. Dit plafond vormt namelijk de vloer van een bovenliggende zaal. Voorkomen moest worden dat het stucwerk er al snel weer afvalt. Wie het idee heeft gevonden, weet de heer Berben niet, maar uiteindelijk werd gekozen voor een betonstaalraaster onder de houten vloer boven het stuc-plafond en daarin werden fiberstaafjes om de 20 cm met veertjes vastgemaakt. Daardoor is het geen stijve constructie geworden en kan ze tegen een stootje.

De restauratie aan de Caroluskapel is uitgevoerd door langdurig werklozen die via het Arbeidsbureau en een speciale subsidieregeling bij Straus van Mierlo aan het werk konden. 'We zijn honderd procent tevreden over het werk van die jongens,' zegt de heer Berben. 'We hadden onze twijfels, maar ze hebben enthousiast gewerkt.'

NOOIT ONTSLAGEN

Het bedrijf doet niet alleen in gesubsidieerde restauraties. Het bouwt ook woningen, scholen, hotels, tehuizen, winkels, kantoren, bedrijfsgebouwen en wat niet al. Er werken 140 man en de directie gaat er prat op dat ze, ondanks de malaise in de bouw, nimmer personeel heeft moeten ontslaan. De oprichter van de zaak, de heer *Hub. Straus sr.*, nu 90 jaar, komt nog regelmatig even langs. Zijn zoon, ing. F. A. Straus, kwam er in 1945 bij en in 1978 volgden de heren Berben en Van der Werf, die de zaak in 1984 overnamen, inmiddels uitgebreid met adjunct-directeur ing. *H. L. C. J. Kolsteren*. Gedrieën weten zij dat het werk niet zonder bekwaam personeel kan worden gedaan, want 'Straus van Mierlo bouwt met de kalender in de hand', is de slagzin, die tot nu toe steeds kon worden gehandhaafd. Wat betekent Van Mierlo in de naam? Dat blijkt oud familiezeer te zijn. Er waren in Roermond twee Strausen in het aannemersvak. Na ruzie verbond de heer Hub. Straus de naam van zijn echtgenote aan het bedrijf. Zo is het maar gebleven.

In de hall, vlak naast de voordeur van het kantoorpand aan de Minderbroederssingel hangt ingelijst een van Hub. Straus' eerste uitgeschreven rekeningen: aan de gemeente Roermond voor levering van een grenehouten poort bij de gasfabriek f 180,-. Hij zal toen in 1920 niet hebben gedacht dat in latere jaren opvolgers nog eens de bedrijfsgebouwen van de Clauscentrale van de PLEM in Maasbracht zouden bouwen.

Een uniek monument in de zin van de neo-classicistische bouwkunst in Nederland, is wel de Missiekapel van Heythuysen, een dorpje 10 km. ten westen van Roermond.

De uit 1851 daterende kapel had oorspronkelijk de opzet van een grieks prostylos tempeltje. De harmonische verhoudingen, de decoraties en de precisie waarmee het gebouw is uitgevoerd, wijzen erop dat het ontwerp van de Missiekapel gemaakt moet zijn door een vakbekwaam iemand, die we moeten zoeken bij de vooraanstaande neo-classicistische architecten.

De missiekapel stond lange tijd op de nominatie gesloopt te worden. Door toedoen van de stichting 'Vrienden van de Missiekapel', die spoedige restauratie van het gebouw zal bewerkstelligen, werd de kapel voor afbraak gered.

Het nu volgende artikel begint met een betoog over de neo-classicistische bouwkunst in het algemeen, waarna een beschrijving van de Missiekapel volgt.

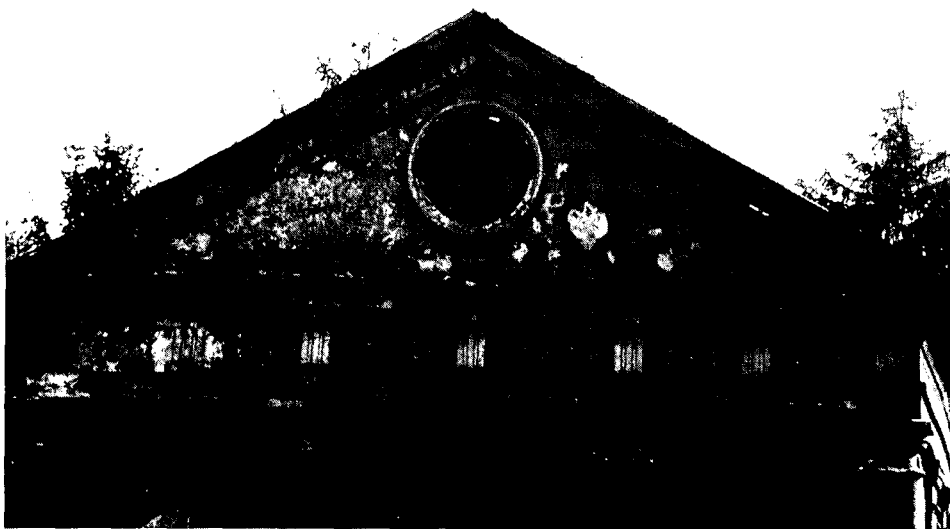
De bouwkunst zoals deze in de negentiende eeuw voorkomt, heeft een historiserend karakter; d.w.z. dat men voor de uiterlijke vormgeving van de gebouwen terug grijpt naar de diverse stijlperiodes uit het verleden, zo ontstaat het neo-classicisme, de neo-gotiek, neo-renaissance etc.

Van invloed op het ontstaan en de verspreiding van het neo-classicisme zijn vooral de ontdekkingen en opgravingen van de Romeinse steden Herculaneum (1738) en Pompei (1748). Vanaf die tijd lieten de bouwkundig-ontwerpers zich rechtstreeks inspi-

ren door de klassieke Romeinse bouwkunst, en niet zoals tijdens het classicisme door de theorieën hieromtrent. Wel hadden de neo-classicistische architecten een opleiding genoten die wortelde in het achttiende eeuwse classicisme. Er bestond een goed gevoel voor harmonische verhoudingen. Het neoclassicisme wordt vooral gekenmerkt door: strenge symmetrie, rechte lijnen, gladde afwerking (in ons land meestal verkregen door pleisterwerk), zuilgalerijen uitgevoerd als portiek en tempelachtige voorgevels (voorzien van kroonlijsten en

Detailopname van de halfronde ramen in de rechterzijgevel van de Missiekapel Heythuysen; Duidelijk valt het verschil te zien tussen de twee oorspronkelijke en het later aangebrachte raam. De gevel wordt door pilasterstellingen in drie gelijke vlakken verdeeld.

Detailopname van hoofdgewel en tympaan van de Missiekerk Heythuysen. Het fries bestaat uit triglyfen en methopen. De methopen worden voorgesteld door een bloem met links en rechts hiervan een slingervormig motief (Lodewijk XV). Onder de kroonlijst en de cymaas en tandlijst. In het midden van het tympaan een blind rondvenster.

tympaans).

In Nederland was in de tweede helft van de achttiende eeuw de welvaart door verschillende omstandigheden achteruit gegaan. Door de napoleontische tijd verarmde het land nog meer. Tussen 1795 en 1815 kwam er geen enkel bouwwerk van belang tot stand. Ook na 1815 werden er vooral verbouwingen uitgevoerd. De uitvoering van de gebouwen was meestal erg zuinig. Kenmerkend is het vele pleisterwerk, dat aan de bouwwerken van deze tijd een bepaald karakter geeft. Ook werden nieuwe materialen als gietijzer en zink gebruikt als ornament; Door het verkregen geheel van een kleur te voorzien werden deze ornamenten gecamoufleerd. Belangrijk was het totaalbeeld van een gebouw. De neo-classicistische architecten waren dan ook theoretici, ze leverden de ontwerptekeningen, verbeterden deze hoogstens nog een keer, maar hielden zich verder niet bezig met het bestek en de uitvoering van een gebouw.

Een van de eerste neo-classicistische voorbeelden in ons land is ongetwijfeld het stadhuis van Groningen (1779) ontworpen door *Jacob Otten Husly*. Dit gebouw bevat een tempelachtig zuilenfront, met hierboven kroonlijst en tympaan, uitgevoerd als open portiek. Tot diep in de negentiende eeuw blijft dit motief een belangrijke rol spelen bij openbare gebouwen. Tevens is het een belangrijk kenmerk van de zogenaamde waterstaatskerken.

In ons land kwam de neo-classicistische stroming voornamelijk tot stand via nederlandse architecten die in Parijs gestudeerd hadden. Veelal was het Napoleon en/of koning Willem I die hen tot deze studie in staat stelde(n).

Bekende in Nederland werkzame architecten waren o.a.:

Tilman Frans Suys (1783-1867); Hij was o.a. hoogleraar aan de academie te Amsterdam, later na de afscheiding van België hoogleraar aan de academie voor schone kunsten te Brussel en architect van koning Leopold I van België. Zijn bekendste Nederlandse werk, de Mozes en Aäronkerk (St. Antonius van Padua) was voor Nederland een hoogtepunt in de neo-classicisti-

sche kerkarchitectuur.

Jan de Greef (1784-1834); Hij kreeg vele opdrachten van officiële zijde, en verbouwde o.a. het koninklijk jachtslot Soestdijk tot een Versailles-achtig paleis.

Zeger Meyers (1790-1857); Hij was stadsarchitect in Den Haag, waar hij o.a. de in 1934 gesloopte academie van beeldende kunsten ontwierp. Dit gebouw leek op een klassiek-Griekse tempel waaraan een met beeldhouwwerk gevuld fronton niet ontbrak.

Jan David Zocher (1790-1870); Hij was naast een bekwaam architect ook tuinarchitect. Van hem stammen vele plantentuinen en stadsverfraaiingen. Zijn bekendste bouwkundig ontwerp was wel de beurs te Amsterdam (1845). Dit gebouw werd in 1903 afgebroken, bij de voltooiing van de nieuwe beurs ontworpen door Berlage.

VEEL NEO-CLASSICISTISCHE GEBOUWEN GESLOOPT

Al deze architecten waren fervent aanhanger van het neo-classicisme. Ze waren bepalend voor de bouwkunst in hun tijd.

Vele van de uit de negentiende eeuw daterende neo-classicistische gebouwen zijn in het begin van deze eeuw gesloopt, zoals de stads-academie voor beeldende kunsten in Den Haag en de Amsterdamse beurs van Zocher. Naast bekende monumenten als de Mozes en Aäronkerk te Amsterdam en het stadhuis van Groningen zijn in ons land nog enkele onbekende voorbeelden van de neo-classicistische bouwkunst behouden gebleven. Vele van hen zijn echter vogelvrij of staan op de nominatie gesloopt te worden. Een van deze voorbeelden is de Missiekerk te Heythuysen.

DE MISSIEKERK

In 1968 werd door het kerkbestuur van Heythuysen een sloopvergunning voor de Missiekerk aangevraagd. Ondanks het feit dat de Missiekerk op de monumentenlijst stond werd deze sloopvergunning verleend. De gemeente die voor de somma van een gulden eigenaar van de kapel was gewon-

den, wilde het gebouwtje niet slopen alvorens het van de monumentenlijst afgevoerd was. Gelukkig is dit tot op heden toe nog niet gebeurd, en is de bouwvallige kapel inmiddels overgedragen aan de stichting 'Vrienden van de Missiekerk' welke tot doel heeft een spoedige restauratie van het gebouwtje te verwezenlijken. Op deze restauratie komen we later terug, eerst de geschiedenis en een aantal bijzonderheden over de Missiekerk.

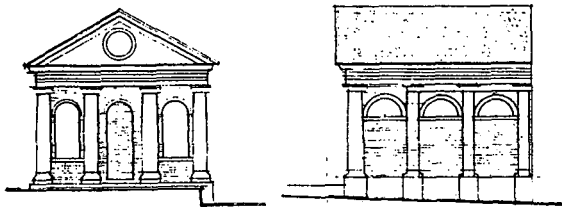
De missiekerk werd gebouwd in het jaar 1851 of 1852. Dit blijkt uit oude kadastrale kaarten en uit het 'registrum Memorialium (1865-1870) van pastoor *Verzet*'. In hoofdstuk twee schrijft hij: 'De kapel in de volksmond Missiekerk genoemd, gelegen nabij de ingang van de kerk, is te danken aan de weldanigheid van *Mathias Verkoelen*, die vijftien jaar geleden in den Heer is overleden'. *Mathias Verkoelen* stierf 6 februari 1851 op 62 jarige leeftijd, en liet geld achter voor de bouw van de kapel.

Mathias Verkoelen was een dorpsaannemer. Hij was in 1847 betrokken bij de vergroting van de kerk. Architect en aannemer van de Missiekerk vallen helaas niet te achterhalen. Wel kunnen we stellen dat de architect op de hoogte moet zijn geweest van het bouwen van zijn tijd. De harmonische verhoudingen en het evenwichtige geheel dat de kapel tentoonspreidt wijzen er op, dat de architect een vakbekwaam iemand was, welke we waarschijnlijk moeten zoeken in de kring vooraanstaande neo-classicistische architecten als *Suys*, de *Greef*, etc.

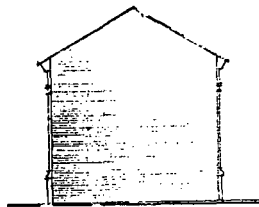
Waar komt nu de benaming Missiekerk vandaan? In 1847 bij de vergroting van de kerk, werd er een 10 daagse missie gehouden. Dit was een serie boeteprekingen, die tot doel had het geloof van de parochianen te versterken. Bij deze missie werd gebruik gemaakt van een zogenaamd missiekruis, vergezeld van beelden van Maria en Johannes. Bij voltooiing van de kapel werd deze missiegroep in de kapel geplaatst waardoor deze de benaming Missiekerk verkreeg. In 1874 werd de kapel lijkenhuisje. Vlak na de eeuwwisseling werd ze vergroot en kreeg ze de functie van leslokaal t.b.v. de catheschismules. Later werd de kapel gebruikt als kleuterklas, waarna ze nog enkele jaren dienst deed als clublokaal voor een plaatselijke vereniging.

OPZET VAN PROSTYLOS TEMPEL

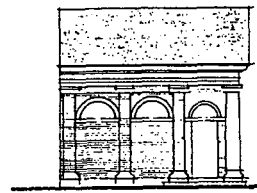
De Missiekerk had oorspronkelijk de opzet van een griekse prostylos tempel; d.w.z. een cella (kamer) met hiervoor een portiek met aan de voorzijde een enkele zuilenrij. Na de eeuwwisseling (1902-1903) werd de kapel vergroot. Hiertoe werd de muur aan de voorzijde van de cella uitgebroken, en een nieuwe muur geplaatst tussen de zuilenrij, waarbij ook de beide zijgevels naar voren toe verlengd werden. De poort die oorspronkelijk toegang gaf tot de cella werd hierbij herplaatst in de St. Joriskapel, welke gelijktijdig of direct na de vergroting van de Missiekerk werd gebouwd.

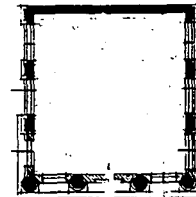
VOORGEVEL RECHTER ZIJGEVEL
BESTAANDE TOESTAND

ACHTERGEVEL

LINKERZIJGEVEL

PLATTEGROND

De voorgevel van de Missiekerk heeft de opbouw van een tempelfront. Beneden vinden we een stylobaat uit hardsteen. Op het stylobaat staan vier zuilen bestaande uit basement, schacht en kapiteel. Op de zuilen rust de architraaf en het fries, bestaande uit triglyfen en methopen. De methopen worden voorgesteld door een bloem met links en rechts hiervan een slingervormig motief (zgn. Lodewijk-XV-decoratie). Hierboven treffen we een kroonlijst, met onder de kroonlijst een tandlijst. Op de kroonlijst rust het tympaan, dat in het midden is voorzien van een dichtgemetseld rondvenster. Het driehoekig tympaan wordt aan de bovenzijde afgesloten door een kroonlijst, de zogenaamde cymaas waaronder zich eveneens een tandlijst bevindt.

Het geheel van zuilen, architraaf, fries, kroonlijst, tympaan en cymaas is voorzien van pleisterwerk en hierna geverfd in de kleuren grijs en okergeel.

Tussen de zuilen werd, zoals we reeds eerder vermeldden, met de vergroting van de kapel een muur geplaatst. Deze bevat tussen de twee middelste zuilen een dichtgemetselde deuropening. Links en rechts hiervan, tussen de twee meest linkse en meest rechtse zuilen, is een raam aangebracht met dezelfde dagmaat als de deur. Beide langsegevels worden door pilasterstellingen in drie gelijke vlakken verdeeld. De vlakken die grenzen aan de voorgevel zijn na de eeuwwisseling aangebracht. De oorspronkelijke vlakken bevatten elk op een hoogte van 2.20 m boven het stylobaat een halfronde raamopening. Van de na de eeuwwisseling aangebrachte vlakken bevat het vlak in de rechterzijgevel eveneens een dergelijk raam. In de linkerzijgevel is in dit vlak een deuropening aangebracht met hierboven een kleiner half rond raam.

Aan de bovenzijde wordt de gevel beëindigd door lijstwerk, overeen stemmend met het hoofdstel van de voorgevel.

De achtergevel, een blinde gevel, vertoont verder geen bijzonderheden. In de topgevel zijn hier drie ankers aangebracht, welke doenst doen als verankering van de gordingen.

Op de gordingen rust het dakbeschot van het zadeldak, dat gedekt is (was) van paars-rode Fumay-leien.

Het interieur van het gebouwtje bevat alleen een begane-grond. De vloer, nu bestaande uit een houten plankenvloer, heeft waarschijnlijk uit natuursteen bestaan. Alle wanden zijn voorzien van pleisterwerk, hetgeen voorzien is van een okergele verflaag. Ter hoogte van de kroonlijst bevindt zich aan de binnenzijde van beide langsegevels een het-

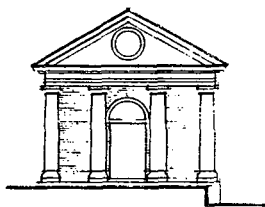
zelfde geprofileerde lijst, waarop de aanzet van een tongewelf rust. Dit tongewelf bestaat uit stucwerk op latten, en is opgehangen aan de gordingen van het zadeldak. Het tongewelf is of verlengd of pas aangebracht bij de vergroting van de kapel, dit omdat het plafond van de open portiek waarschijnlijk geen tongewelf is geweest maar een vlak plafond.

BEHOORLIJK AANGETAST

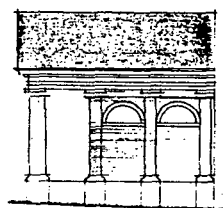
Het gebouwtje is behoorlijk door de tand des tijds aangetast. Het dak is vervallen, een gedeelte van leibedekking, dakbeschot en tongewelf is verdwenen. Het interieur staat bloot aan weer en wind; het pleisterwerk, zowel in- als uitwendig is aan reparatie toe. Het geheel raakt steeds verder in verval zodat een spoedige restauratie van het gebouwtje gewenst is. Inmiddels zijn de eerste restauratieplannen op tafel gekomen. Hierbij wordt de kapel naar alle waarschijnlijk-

heid in de oorspronkelijke toestand terug gebracht. Dit houdt in dat de na de eeuwwisseling aangebrachte muren verwijderd zullen worden en de oorspronkelijke muur aan de voorzijde van de cella herplaatst wordt. Door deze ingreep wordt het voor de neo-classicistische bouwkunst kenmerkende portiek herkegen. Na reparatie van dak, pleisterwerk etc., zal de kapel spoedig een nieuwe functie kunnen krijgen. Na restauratie zal de Missiekerk niet alleen voor de bevolking van Heythuysen een nieuwe betekenis krijgen, maar zal ze nationaal en zelfs internationaal een voorbeeld zijn van negentiende eeuwse neo-classicistische bouwkunst.

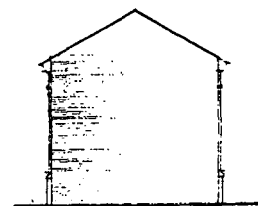
H. J. van der Borgh is student HTS-bouwkunde en loopt stage bij architectenbureau Saitjn.

VOORGEVEL

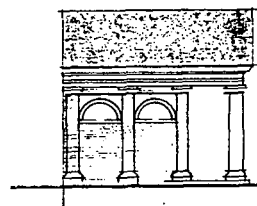

RECHTERZIJGEVEL

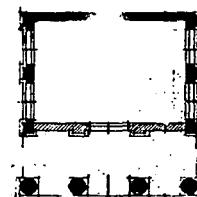

ACHTERGEVEL

NIEUWE TOESTAND (RECONSTRUCTIE VAN OORSPRONKELIJKE TOESTAND)

LINKERZIJGEVEL

PLATTEGROND

0 10 meter. SCHAAL: 1:200 GET. K.J.C. MERKS